

Vad är arkivvetenskap?

Red. Ann-Sofie Klareld & Karolina Wiell

ISBN 978-91-90055-55-7 (online), <https://doi.org/10.37852/oblu.346>

ISBN 978-91-7844-584-4 (tryck, Gidlunds förlag, Möklinta, 2026)

Inledning

ANN-SOFIE KLARELD

<https://orcid.org/0000-0001-6342-0393>

KAROLINA WIELL

<https://orcid.org/0000-0003-2551-6794>

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.346.c782>

© Ann-Sofie Klareld & Karolina Wiell, 2026

Denna text är licensierad under CC-BY, Erkännande. (Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>) Enligt licensen får verket spridas och bearbetas utan att tillstånd behövs, men verkets upphovsperson måste anges.

Inledning

När vi började diskutera titeln på denna antologi återkom vi ständigt till dess övergripande syfte: att undersöka och formulera vad arkivvetenskap är i en svensk kontext – vad ämnet har varit och vart det är på väg. Vår erfarenhet är att arkivvetenskapen kännetecknas av kontinuerlig omvandling. Disciplinen vilar på historiska praktiker som kan spåras tillbaka till 1500-talets framväxande statsapparat, samtidigt som den i dag befinner sig i teknikens framkant, i nära relation till digitalisering och artificiell intelligens. Hur kan ett så mångfacetterat fält förstås och beskrivas? Detta är inte enbart en retorisk fråga, utan en fråga som vi som undervisar och forskar i arkivvetenskap återkommande ställs inför. Hur förbereder vi studenter för ett yrkesliv som arkivarier? Hur avgränsar och förmedlar vi ett kunskapsområde som ständigt expanderar? Och hur förhåller vi oss till en teknisk utveckling som snabbt omformar både praktik och teori inom arkivsektorn?

Ett svar på dessa utmaningar har varit att stärka samarbetet mellan landets arkivutbildningar. Inom ramen för Nationellt Ämneskollegium i Arkivvetenskap (NÄKA) möts vi årligen för att diskutera utbildningsfrågor, kursinnehåll och litteratur, samt för att utbyta erfarenheter och stödja varandra i vårt arbete. I dessa samtal har idén om en gemensam antologi återkommit: en bok som syftar till att ringa in ämnet och fungera som kurslitteratur, liksom som en resurs för yrkesverksamma arkivarier och en introduktion för en bredare allmänhet. Under våren 2025 tog Karolina Wiell och Ann-Sofie Klareld på sig redaktörskapet för detta projekt. Tillsammans med femton engagerade författare har arbetet successivt tagit form. Resultatet är den volym du nu håller i din hand: *Vad är arkivvetenskap?* Vår förhoppning är att den ska erbjuda en orientering i ämnet och samtidigt visa på dess bredd, komplexitet och fortsatta utvecklingsmöjligheter.

Att förstå arkivvetenskapen: begrepp och teoretiska utgångspunkter

Centrala frågor inom arkivvetenskap rör hur information skapas, värderas, organiseras och bevaras över tid, i nära samspel med praktisk arkivverksamhet och administrativa traditioner.¹ De begrepp och teorier som används inom arkivvetenskapen, både nationellt och internationellt, speglar ämnets bredd och dess förankring i såväl historiska vetenskaper som i modern informationsteknologi. Samtidigt som de ger uttryck för en mångfacetterad teoretisk grund inom vilken praktiska behov, rättsliga ramar och konceptuella modeller kontinuerligt samverkar och omförhandlas.²

Ett antal begrepp, frågeställningar och teorier återkommer i arkivvetenskapen. *Arkiv* kan betyda flera olika saker a) *Arkiv* enligt proveniensprincipen – ansamling av handlingar hos en viss arkivbildare (t.ex. en person, en myndighet, ett företag eller en förening). b) *Arkiv* som en konkret rumslig företeelse; en lokal eller en byggnad där arkiv i första bemärkelsen förvaras. c) *Arkiv* som en formell organisation; en arkivinstitution som ansvarar för och innesluter arkiv i de två första bemärkelsen. Som om inte detta vore nog används *arkiv* ibland i en vidare bemärkelse, men då vanligen bland icke-arkivarier. Det finns i dag ett delvis rent metaforiskt arkivbegrepp, som har fått genomslag i den så kallade *arkivaliska vändningen* inom såväl humanioraforskning som utövande konst. Fram till 1990-talet utgick forskningen som regel från ett perspektiv på "the archive(s) as an institution that systematically promotes, preserves and makes accessible memory, culture and identity in the form of bureaucratic and social evidence".³

Inom arkivvetenskapen internationellt, och särskilt i anglosaxisk kontext, är begreppen *archives* och *records* centrala. Records översätts

¹ Anneli Sundqvist, "Arkiv- och informationsvetenskap: Formeringen av en vetenskaplig disciplin". Information, förvaltning och arkiv, *Arkiv i Norrland* nr 20 (Landsarkivet i Härnösand 2005).

² Theo Thomassen, "A First Introduction to Archival Science", *Archival Science* no. 1 (2001), s. 373–385, <https://doi.org/10.1007/BF02438903>.

³ Anne J. Gilliland & Sue McKemmish, "Archival and Recordkeeping Research. Past, Present and Future, Chapter 4. Research Methods: Information, Systems, and Contexts" (2018), <http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-08-102220-7.00004-2>, s. 91.

ibland till handlingar, arkivalier, eller arkivhandlingar, och kan beskrivas som processbunden information,⁴ vilken bevaras på grund av sitt bestående värde.⁵ En tumregel för att särskilja begreppen är att *archives* (arkiv) är bevarade dokument med bestående värde och *records* (handlingar/dokument) är aktuella och operativa dokument.⁶ I en ISO-standard, 15489-1:2016, definieras record som ”information created, received, and maintained as evidence and information by an organisation or person, in pursuance of legal obligations or in the transaction of business”.⁷ I internationell forskning har det påtalats att begreppet *record* är problematiskt då det kan tolkas och definieras på olika sätt, samt att många språk inte har ett ord för konceptet.⁸

I fråga om bevisvärde så har såväl proveniensprincipen som frågor om autenticitet varit centrala. *Proveniensprincipen*, som fick sitt stora genomslag mot slutet av 1800-talet, och är en arkivvetenskaplig princip, innebär att arkivhandlingar ska bevaras i enlighet med sitt ursprung och sitt sammanhang. Handlingar från olika arkivbildare ska hållas åtskilda, och den ordning som uppstått genom verksamheten bör i möjligaste mån bibehållas. Syftet med denna princip är att kunna säkerställa handlingars autenticitet och bevara deras informations- och källvärde. Detta utgör en förutsättning för handlingars bevisvärde, tillförlitlighet och ger även grund för källkritisk analys. Under 1800-talet blev principen viktig eftersom arkivvetenskapen då var nära knuten till historievetenskapen. Kraven på källkritik, objektivitet och strävan efter att rekonstruera det förflutna ökade behovet av att bevara handlingars ursprungliga kontext. *Autenticitet* är därför nära knuten till frågan om proveniens och avser att

⁴ Theo Thomassen (2001).

⁵ Society of American Archivists, *Dictionary of Archives Terminology* (2026), <https://dictionary.archivists.org/entry/archival-record.html> (18/4 2026).

⁶ Notera dock att i den svenska (och franska m.m.) traditionen är arkiv även något som används för aktuella/operativa dokument, allt sånt som har kort gallringsfrist på några år och aldrig lämnar arkivbildaren men ändå är arkiverade där under sin korta levnad.

⁷ ISO 15489-1:2016.

⁸ I ett specialnummer om vetenskaplig och professionell kommunikation rörande arkiv lyfts fram hur ”The differences between archival traditions have hindered communication between archival practitioners and scholars from different countries and traditions”. Eric Ketelaar & Viviane Frings-Hessami, ”Scholarly and Professional Communication in Archives: Archival Traditions and Languages”, *Archives and Manuscripts*, 49(1–2), 1–7 (2021), s. 1, <https://doi.org/10.1080/01576895.2021.1919043>.

en handling är äkta, oförvanskad och bevarad i sitt ursprungliga sammanhang. Handlingens innehåll, struktur och relationer till andra handlingar ska ha bibehållits så att den tillförlitligt speglar den verksamhet i vilken den uppstod. Autenticiteten kan säkerställas genom att proveniens och ordning bevaras. Alla eventuella förändringar över tid måste dokumenteras. I en digital kontext blir autenticitet mer komplex. Handlingar kan lättare kopieras, manipuleras och spridas utan synliga spår. Därför krävs tekniska och administrativa åtgärder, såsom metadata, versionshantering och spårbarhet, för att säkerställa tillförlitligheten över tid. Detta är avgörande för att handlingar ska kunna fungera som trovärdiga källor i forskning, rättskipning och förvaltning.

En annan grundläggande problematik gäller bevarandevärdering (appraisal), det vill säga vilka handlingar som ska bevaras eller gallras och på vilka grunder, där olika länder tillämpar skilda modeller. I Sverige till exempel sker som regel en första gallring redan hos myndighetens eget arkiv innan handlingarna levereras till en arkivinstitution, medan gallring i andra länder ofta görs först när handlingarna tas emot av en arkivinstitution. Appraisal innefattar också att bestämma om eventuella gallringsfrister.⁹

I de anglosaxiska länderna har det som i Sverige betraktas som en samlad arkivhantering delats upp i två yrken: *archives management* och *records management*.¹⁰ Här skiljer man tydligare mellan arkiv och handlingar som används i verksamheten. En sådan uppdelning blir emellertid mindre ändamålsenlig i en digital verklighet där arkivbildningen är beroende av en proaktiv planering. I svensk förvaltningskontext görs ingen principiell skillnad mellan handlingar och arkiv, då allmänna handlingar redan då de upprättas eller inkommer till en myndighet ska registreras på ett sätt som främjar en god arkivvård. Registrering och arkivering blir därför nära sammanlänkade. Denna hållning ligger nära *Records Continuum*-modellen

⁹ Samuel Edquist, *Att spara eller inte spara: De svenska arkiven och kulturarvet 1970–2010* (Uppsala universitet, Institutionen för ABM 2019). Meddelanden från Institutionen för ABM vid Uppsala universitet, nr 6.

¹⁰ Högskoleverket, *Utvärdering av ämnena arkivvetenskap, biblioteks- och informationsvetenskap, informations- och medievvetenskap, kulturvård och museologi vid svenska universitet och högskolor – Högskoleverkets rapportserie 2004:27 R* (2004), s. 26.

som utvecklades av australiensiska forskare på 1990-talet. Professor Karen Anderson vid Mittuniversitetet har bidragit till att etablera det australiensiska perspektivet i Sverige. Modellens fyra dimensioner: Create, Capture, Organize och Pluralize, illustrerar hanteringen av arkivhandlingar som en kontinuerlig, integrerad process snarare än en linjär livscykel. Uppdelningen mellan records management och archives management smälter här samman i begreppet *recordkeeping*, vilket omfattar ”a range of intertwined recordkeeping and archiving processes and activities carried out by records managers and archivists for current, regulatory and historical recordkeeping purposes”.¹¹ Modellen har vunnit inflytande i Sverige och har använts av flera forskare som ett teoretiskt ramverk.¹²

Rent praktiskt har flera modeller för digitalt bevarande, såsom OAIS (Open Archival Information System), utvecklats för att hantera de tekniska och organisatoriska utmaningar som digital information medför. Dessa modeller lyfter fram betydelsen av metadata, dokumentation och systematiska processer för att säkerställa långsiktig tillgänglighet och förståelse. I digitala sammanhang blir även frågor om autenticitet och proveniens mer komplexa, eftersom information kan förändras, kopieras och spridas utan tydliga spår. De digitala aspekterna av informationshanteringen är idag en integrerad och självklar del av arkivvetenskapens teoribildning och praktik.

Ett övergripande tema inom arkivvetenskapen har varit ämnets tvärvetenskapliga karaktär. I förordet till antologin *Research in the Archival Multiverse* listar redaktörerna ett antal forskningsfält där arkiv spelar en central roll: ”history, memory studies, ethnic studies, gender studies, anthropology, sociology, business administration, digital humanities, sys-

¹¹ Sue McKemmish, Franklyn Herbert Upward & Barbara Reed, ”The Records Continuum Model”, i Marcia J. Bates & Mary Niles-Maack (red.), *Encyclopedia of Library and Information Sciences*, Third Edition (New York: Taylor and Francis, 2009), 4447–59, s. 4448.

¹² Se exempelvis Erik Borglund, *Design for Recordkeeping: Areas of Improvement* (Sundsvall: Department of Natural Sciences, Mid Sweden University, 2008); Proscovia Svärd, *The Interface Between Enterprise Content Management and Records Management in Changing Organizations* (Sundsvall: Faculty of Science, Technology and Media, Mid Sweden University 2011); Maria Kallberg, *‘The Emperor’s New Clothes’: Recordkeeping in a New Context* (Sundsvall: Faculty of Science, Technology and Media, Mid Sweden University 2013); Ann-Sofie Klareld, & Marianne Paasch, ”A Continuum of Recordkeeping? The Possibilities and Challenges of Born-Digital Public Records in Denmark and Sweden”, i Greg Bak & Marianne Rostgaard (red.), *The Nordic Model of Digital Archiving* (Routledge 2023).

tems analysis and design, and information seeking, retrieval and use”.¹³ Anne Gilliland & Sue McKemmish har beskrivit arkivvetenskapen som ett meta-fält som har fått ett ökande intresse under de senaste decennierna.¹⁴ I en svensk kontext har Samuel Edquist på ett mer övergripande sätt beskrivit arkivvetenskapen som ”en mötesplats för olika vetenskapliga traditioner”.¹⁵ Vår förhoppning är att denna antologi ska spegla något av denna mångfald som även återfinns inom den svenska arkivvetenskapen.

Ämnets framväxt och tvärvetenskaplighet i Sverige

Arkivvetenskap är inte ett tydligt avgränsat eller enhetligt ämne. En återkommande fråga i litteraturen har varit: Vad är arkivvetenskap? I den av Anna-Christina Ulfsparre redigerade antologin *Arkivvetenskap*¹⁶ besvaras frågan genom att citera arkivarien och litteraturhistorikern Nils Nilssons definition från 1973, där disciplinen beskrivs som att den ”innefattar det vetenskapliga studiet av arkivens natur, betydelse och utveckling och av de metoder, som krävs för att vidmakthålla arkiven, gallra dem och göra dem funktionsdugliga. Kärnan i denna vetenskap är teoribildningen om arkivens natur, om systematiseringen och ordningsprinciperna”.¹⁷ Den överensstämmer väl med en senare, mer koncentrerad formulering av arkivvetenskapens kärna, såsom den presenteras i *Dictionary of Archives Terminology*, där arkivvetenskap definieras som ”a systematic body of theory that supports the practice of identifying, acquiring, authenticating, preserving, and providing access to records of continuing value”.¹⁸

Som vi antytt har ämnet i Sverige en lång historia. Det äldsta belägget av termen arkivvetenskap är från 1797 men en central arkivfunktion/dokumenthantering kan skönjas i den svenska förvaltningen redan från

¹³ Anne J. Gilliland & Sue McKemmish (red.), *Research in the Archival Multiverse* (Clayton, Victoria, Australia: Monash University Publishing 2016), s. 17.

¹⁴ Anne J. Gilliland & Sue McKemmish (2018).

¹⁵ Samuel Edquist (2019), s. 20.

¹⁶ Anna Christina Ulfsparre, *Arkivvetenskap* (Lund: Studentlitteratur 1995).

¹⁷ Nils Nilsson, *Arkivkunskap* (Malmö: Norden 1973), s. 11.

¹⁸ Society of American Archivists (2026).

1200-talet. Fram till ca 1800 var arkiven i princip stängda för utomstående, även om det periodvis fanns möjlighet att begära ut handlingar och därigenom granska ämbetsutövningen i enlighet med offentlighetsprincipen. De ordningsprinciper och sökhjälpmedel som utvecklades hade till syfte att stödja det interna arbetet.¹⁹ Anneli Sundqvist²⁰ har argumenterat för att den moderna svenska arkivverksamheten etablerades 1903, då riksarkivarie Emil Hildebrand publicerade sin artikel *Om den s.k. ursprungsprincipens tillämpning vid ordnande af offentliga arkiv*, i vilken proveniensprincipen befästes som grund för arkivhanteringen.²¹

I praktiken skulle man kunna säga att behovet att arkivera uppstod när människor började skriva ned saker, och kom att vilja bevara dem för framtiden. Därmed kom de första varianterna av arkiv att uppstå.²² Att arkiv finns är en sak; att detta i sig skulle motivera särskilda arkivarieutbildningar och en egen akademisk disciplin, teorier och forskning för att ordna, förteckna, tillgängliggöra, förvalta och bevara dem är en annan.

Under många år fördes diskussioner om arkivvetenskapens vara eller icke vara, och om vad disciplinen innefattade eller borde innefatta. När den första professuren i arkivvetenskap inrättades 1996 vid Stockholms universitet beskrev Jarl Torbacke, professor i historia, detta som kulmen på drygt tjugo års systematisk arkivvetenskaplig utveckling vid Historiska institutionen. Samtidigt möttes det nya akademiska ämnet initialt av viss skepsis inom arkivsektorn, där den praktiska verksamheten ansågs väga tyngre än teoretiska ansatser.²³ I en recension av Anna-Christina Ulfsparrs antologi *Arkivvetenskap* förklarade dåvarande landstingsarkivarie Fia Ewald varför hon fann begreppet arkivvetenskap problematiskt: "Vetenskap är för mig en teoretisk kunskap, där teser provas med hjälp av olika metoder. I svenskt arkivväsende finns väl egentligen

¹⁹ Berndt Fredriksson, "Arkivvetenskap – historia och framtid", ASF 2002:2 (2002).

²⁰ Anneli Sundqvist (2005).

²¹ Emil Hildebrand, *Om den s.k. ursprungsprincipens tillämpning vid ordnande af offentliga arkiv* (Stockholm 1903). Meddelanden från Svenska riksarkivet.

²² Ernst Posner, *Archives in the Ancient World* (Chicago: Society of American Archivists 2003[1972]); Maria Brosius (red.), *Ancient Archives and Archival Traditions: Concepts of Record-Keeping in the Ancient World* (Oxford: Oxford University Press 2003).

²³ Jarl Torbacke, "Arkivvetenskapen etablerad vid Stockholms universitet", AFS 1996:1 (1996), s. 50.

bara en enda teoribildning som till nöds kan kallas för vetenskaplig, dvs. proveniensprincipen. I mitt tycke är det en väl bräcklig grund att bygga en hel vetenskap på”.²⁴

I ett försök att ringa in disciplinen och bestämma hur den skulle kunna avgränsas mot andra universitetsämnen skrev t.f. arkivchef Börje Bergfeldt ”För att en arkivteoretisk diskussion ska bli meningsfull, måste vi konstatera att arkivvetenskapens nuvarande utvecklingsnivå befinner sig på ett förparadigmatiskt stadium”.²⁵ Bergfeldt menade att arkivvetenskapens huvuduppgift var att producera kunskap för praktiskt verk-samma arkivarier, snarare än att utbilda arkivvetare. Detta kontrasterar mot dagens syn vid lärosätena, där utbildningen tydligt profileras som akademisk arkivvetenskap och inte som praktisk yrkesutbildning.

I ett genmäle till Bergfeldts artikel menade Berndt Fredriksson, professor i arkivvetenskap vid Stockhoms universitet, att det var ”viktigt att skilja mellan de kunskaper som en arkivarie behöver i sin utbildning respektive vad för slags forskning som arkivvetenskap skall ägna sig åt”.²⁶ Fredriksson identifierade två huvudinriktningar inom disciplinen: en normativ, som syftade till att utveckla arkivpraktiken, och en empirisk, som analyserade dess villkor.

Flera röster lyfte spänningen mellan forskning och praktik. Det noterades att arkivvetenskapen visserligen började ta form som vetenskaplig disciplin²⁷ men att kopplingen mellan forskning och yrkesfält var svag. Samtidigt uttrycktes oro för att arkivarietåren och forskningen höll på att glida isär och att avståndet mellan akademi och arkivverksamhet i praktiken riskerade att växa.²⁸ Det gavs även exempel på framgångsrika projekt i form av gemensamma seminarier mellan arkivinstitutioner och arkivvetenskaplig forskning kring ämnen som informationsarki-

²⁴ Fia Ewald, ”Arkivvetenskap. Recension”, AFS 1996:1 (1996), s. 108.

²⁵ Börje Bergfeldt, ”Arkivvetenskapens framtid”, ASF 2002:1 (2002), s. 7.

²⁶ Berndt Fredriksson (2002), s. 77.

²⁷ Anneli Sundqvist (2005).

²⁸ Leif Gidlöf, ”Var finns den forskande arkivarien?”, ASF 1999:2 (1999), s. 73, Jan Lindroth, ”Relationer i upplösning: Synpunkter på arkivarietåren och den akademiska forskningen”, ASF 1999:2 (1999), s. 77; Martin Ståhl, ”Hur kan arkivinstitutionerna och den arkivvetenskapliga forskningen närma sig? En utvärdering av ett samarbetsprojekt mellan Mittuniversitetet och Stockholms stadsarkiv”, ASF 2011:2 (2011).

tektur och digital proveniens som kunde knyta samman profession och vetenskap.²⁹

Samuel Edquist som medverkar i denna antologi, har beskrivit arkivvetenskapen som en mångsidig och delvis löst sammanhållen vetenskap, som förenar tvärvetenskapliga perspektiv med en tydlig praktisk kärna kring hur arkiv skapas, organiseras och förstås i sina historiska och institutionella sammanhang.³⁰

Forum för arkivvetenskaplig forskning och debatt – tidskrifter och andra publikationer

I och med att ämnet strävat efter att definiera sig någonstans mellan arkivvariernas verklighet och den akademiskt teoretiserande disciplinen, har tidskrifter, antologier och andra publikationer som behandlat ämnet och samlat forskning inom området varit av stor betydelse för disciplinens utveckling i Sverige.

Tidskriften *Arkiv, samhälle och forskning* (ASF) gavs ut under åren 1953–2019 med 1–3 nummer per år och fick stöd av Vetenskapsrådet. Varje nummer av ASF innehöll någon eller några större artiklar. Rapporter från olika konferenser och seminarier var stående inslag, liksom bokrecensioner och översikter. Läsaren gavs även inblick i aktuella frågor såsom pågående utredningar och förändrad lagstiftning. Ett visst utrymme gavs för debatt. Tidskriften hade även som målsättning att belysa internationell utveckling inom arkiv och arkivvetenskap vilket bland annat skedde genom bidrag från utländska, framför allt nordiska, skribenter samt översikter av utländsk arkivlitteratur.³¹

Två exempel på skriftserier som efter hand utvecklades i en vetenskaplig riktning är för det första *Arkiv i Norrland* som gavs ut av Landsarkivet i Härnösand 1976–2009. I nr 20 2005 angavs att ambitionen var att ”gynna produktionen av vetenskaplig litteratur inom arkivvetenskapens

²⁹ Martin Ståhl (2011).

³⁰ Samuel Edquist (2019), s. 20.

³¹ <https://arkeion.se/publikationer/arkiv-samhalle-och-forskning/>.

område”.³² För det andra *Arkivvetenskapliga studier*, från början en festskriftserie,³³ som i sitt sista nummer beskrevs ha fått ”en bredare ram som klarare avspeglar även förvaltningshistoria och pågående forskning med anknytning till arkiven och arkivvetenskapen”.³⁴

Ett mer samtida initiativ är *Tidskrift för ABM*³⁵ som sedan 2016 ges ut av Institutionen för ABM, Uppsala universitet med syftet att publicera forskning, recensioner, reseberättelser och anteckningar inom områdena digital humaniora, arkivvetenskap, biblioteks- och informationsvetenskap samt musei- och kulturarvsvetenskap. Tidskriften uppmuntrar och stödjer masterstudenter och doktorander att publicera sig. Detta visar att även undersökningar som sker inom utbildningen bidrar till kunskapsutvecklingen inom området.

Det har också givits ut ett antal antologier med fokus på arkiv. *Det globala minnet. Nedslag i den internationella arkivhistorien*³⁶ presenterar en bild av arkivväsendets och professionens utveckling ur ett internationellt perspektiv. Här tecknar redaktörerna en bild av fyra kärnfrågor som är gemensamma och kritiska huvudfrågor för arkiv runt om i världen: tidsperspektivet, bevisvärdet, värdering och gallring, samt tillgänglighet. Vi kan konstatera att dessa frågor fortsätter att vara ständigt aktuella.

Arkivområdet brukar indelas i offentliga respektive enskilda arkiv, där de offentliga arkiven traditionellt har haft en framträdande roll i såväl praktik- som teoriutveckling. Även i Sverige har arkivämnet ofta tagit avstamp i den offentliga administrationen vilket också har påverkat den forskning som bedrivits. I antologin *Enskilda arkiv*³⁷ lyfter redaktörerna fram de enskilda arkivens historia, förutsättningar och roll för utvecklingen inom arkivfältet. Arkiv i vidare bemärkelse diskuteras i antologin

³² Patrik Höij, ”Redaktörens ord”. Information, förvaltning och arkiv, *Arkiv i Norrland* nr 20 (Landsarkivet i Härnösand 2005).

³³ Staffan Smedberg, ”Sverige”, i Lars Jörwall (red.), *Det globala minnet: Nedslag i den internationella arkivhistorien* (Stockholm: Riksarkivet 2012).

³⁴ Lars Otto Berg, ”Arkivvetenskapliga studier – en tillbakablick”. *Arkivvetenskapliga studier* 2008, Stiftelsen för utgivande av Arkivvetenskapliga studier (2008), s. 159.

³⁵ *Tidskrift för ABM* (Institutionen för ABM, Uppsala universitet, Uppsala 2016), <http://www.abm.uu.se/forskning/Publikationer/tidskrift-for-abm/>.

³⁶ Lars Jörwall (red.), *Det globala minnet: Nedslag i den internationella arkivhistorien* (Stockholm: Riksarkivet 2012).

³⁷ Charotte Hagström & Anna Ketola (red.), *Enskilda arkiv* (Studentlitteratur 2018).

From Dust to Dawn: Archival Studies After the Archival Turn, en konferensvolym som samlar olika perspektiv på arkiv efter den 'arkivaliska vändningen'. Antologin är resultatet av forskningsprojektet "Knowledge, Power and Materiality: Archives in Sweden 1727–1811", som finansierades av Vetenskapsrådet 2013–2018.³⁸

Arkiv associeras ofta med papper och pergament men finns i många fler olika format. Pelle Snickars *Audiovisuella arkiv* undersöker bevarandet i Sverige av audiovisuella medier: film, ljud och eter, utifrån ett mediehistoriskt perspektiv och visar hur hanteringen av olika medieformer diskuterats, debatterats och utretts under en sextioårsperiod, 1930–1990.³⁹

Ytterligare ett viktigt bidrag till den svenska arkivvetenskapen och ett exempel på litteratur av betydelse där både den praktiska verksamheten för arkivarier och den akademiska disciplinen är Samuel Edquists bok *Att spara eller inte spara: De svenska arkiven och kulturarvet 1970–2010*, som undersöker hur urvalet görs, och med vilka motiveringar och utgångspunkter, av vilka handlingar som ska bevaras för framtiden och vilka som ska gallras.⁴⁰

Internationell utblick

Utöver de svenska skriftserierna finns även ett antal internationella tidskrifter där svensk arkivvetenskaplig forskning har publicerats. Dessa har olika målsättningar och perspektiv och bidrar till att ringa in fältet på olika sätt.

Archival Science har som uttalat mål att främja och bredda arkivvetenskap som en autonom vetenskaplig disciplin. Tidskriften täcker ett brett spektrum av arkivvetenskaplig teori, metodologi och praktik. Artiklar som publiceras här undersöker olika tillvägagångssätt för skapande, hantering och tillhandahållande av tillgång till arkiv, handlingar och data. *Archival Science* strävar efter att främja utbyte och jämförelse av

³⁸ Ann Öhrberg, Tim Berndtsson, Otto Fischer & Annie Mattsson (red.), *From Dust to Dawn: Archival Studies After the Archival Turn* (Uppsala universitet, Litteraturvetenskapliga institutionen, Avdelningen för retorik 2022).

³⁹ Pelle Snickars, *Audiovisuella arkiv: En svensk mediehistoria 1930–1990* (Lund: Föreningen Mediehistoriskt arkiv 2024).

⁴⁰ Samuel Edquist (2019).

begrepp, synpunkter och attityder relaterade till arkivfrågor runt om i världen.⁴¹

Records Management Journal, presenterar sig som "the only international journal devoted to records management which is not exclusive to a professional society or association".⁴² I de anglosaxiska länderna har det vi tänker på som en samlad arkivhantering delats upp i två yrken: *records management* och *archives management* vilket nämnts tidigare i detta kapitel, och i tidskriften ligger således fokus på just *records management*, dvs. hanteringar av handlingar som fortfarande är i bruk hos en organisation.⁴³

Archivaria är en kanadensisk tidskrift som vill fungera som "a bridge of communication among archivists, and between archivists and users of archives". Tidskriften framhåller att tvärvetenskapliga perspektiv behövs: "archival research draws on related fields such as history, information science, political science, sociology, law, cultural anthropology, art history, geography, communication and media studies."⁴⁴

Archives and Manuscripts publiceras av Australian Society of Archivists och presenterar sig som en professionell och akademisk tidskrift som publicerar "articles, reviews, and information about the theory and practice of archives and recordkeeping in Australasia and around the world".⁴⁵

Archives and Records är en tidskrift vars innehåll behandlar "matters of interest to archivists, archive conservators and records managers, as well as to all involved in the study and interpretation of archives".⁴⁶ Den publiceras på uppdrag av brittiska Archives and Records Association.

Journal of Contemporary Archival Studies är en tidskrift sponsrad av Yale university library och New England Archivists, med målsättningen att "further awareness of issues and developments in the work of pro-

⁴¹ *Archival Science*, "Aims and Scope" (2026), <https://link.springer.com/journal/10502/aims-and-scope> (15/4 2026).

⁴² *Records Management Journal*, "Aim and Scope" (2026), <https://www.emeraldgroupublishing.com/journal/rmj> (15/4 2026).

⁴³ Högskoleverket (2004), s. 26.

⁴⁴ *Archivaria*, "About the Journal" (u.å.), <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/about>.

⁴⁵ *Archives and Manuscripts*, "About This Journal" (u.å.), <https://www.tandfonline.com/journals/raam20/about-this-journal#journal-metrics> (23/4 2026).

⁴⁶ *Archives and Records*, "Aims and Scope" (2026), <https://www.tandfonline.com/journals/cjsa21> (15/4 2026).

fessional archivists, curators, librarians and historians, and to serve as a locus for graduate students and professionals in library science, archival science, and public history to contribute original works of research and inquiry for peer-review and publication”.⁴⁷ Arkivvetenskaplig forskning publiceras även i tidskrifter som inte är renodlat arkivvetenskapliga, exempelvis inom ämnen som historia, museologi, informationssystem, datavetenskap och kritiska kulturarvsstudier.

Etableringen av arkivvetenskap vid svenska lärosäten

Arkivvetenskap har successivt vuxit fram i Västeuropa och Sverige. När demokratiseringsprocessen påbörjades i och med franska revolutionen skulle medborgarna ges rätten att ta del av materialet som fanns bevarat i arkiven. Därmed kom arkivskolor att växa fram, där en av de mest kända är Ecole des Chartes i Paris.⁴⁸

I jämförelse med Frankrike utvecklades i Skandinavien liksom i Storbritannien en mer verksamhetsförlagd utbildning där redan utbildade historiker (eller snarlikt) lärde sig professionen som arkivarie som anställda på en arkivinstitution.⁴⁹

Detta förändrades 1973, då Stockholms universitet kom att ge den första arkivutbildningen vid ett svenskt universitet.⁵⁰ Utbildningen kallades *Arkivkunskap* och motsvarade en halv termins heltidsstudier, och var en så kallad yrkesutbildningskurs för akademiker. Syftet var att möta det växande behovet av arkivpersonal vid kommuner och statliga myndigheter.⁵¹ Detta handlar således om hur ämnet akademiserades och kommer även att behandlas ingående i Maria Cavallin-Aijmers kapitel i denna antologi, medan framställningen här hålls på en mer övergripande

⁴⁷ *Journal of Contemporary Archival Studies*, "Journal Overview" (u.å.), <https://elischolar.library.yale.edu/jcas/aimsandscope.html> (23/4 2026).

⁴⁸ Högskoleverket, *Granskning av utbildningarna inom kulturvård och ABM-området – Högskoleverkets rapportserie 2008:45 R* (2008), s. 17.

⁴⁹ Högskoleverket (2008), s. 17.

⁵⁰ Högskoleverket (2008), s. 17. Henrik Vitalis, *Något om bruket av begreppet arkivvetenskap* (Kandidatuppsats vid Institutionen för ABM, estetik och kulturstudier 2002), s. 14.

⁵¹ Högskoleverket (2008), s. 17.

nivå. Kärnan i arkivvetenskapen är teorier om arkivens natur lika väl som systematiserings- och ordningsprinciper. Ämnet skulle kunna sägas stå på tre pelare; arkivhistoria, arkivteori och arkivrätt.⁵² Därefter har även tillkommit en fjärde pelare som är inriktad på dokumenthantering och records management.

Istället för att utgöra en sammanhållen basutbildning kom arkivkunskap, när det introducerades, inte automatiskt att etableras som ett huvudämne för en specifik examen. Istället utvecklades det som ett fristående akademiskt ämne, vilket kunde läsas inom ramen för en kandidat- eller magisterexamen.⁵³ Utbildningen vid Stockholms universitet under 1970-talet var således en påbyggnadskurs som syftade till utbildning av arkivarier.⁵⁴

Länge var arkiven och arkivariens roll tätt knuten till historieämnet. Under 1800-talet påverkade historikernas intresse för tillförlitliga och autentiska källor Riksarkivets verksamhet till att bli en ”serviceanstalt åt de akademiska historieforskarna”⁵⁵ Ju närmre nutid vi kommer desto mer tvärvetenskapligt har ämnet blivit. Som nämnts ovan benämndes den första universitetskursen Arkivkunskap och trots detta har även begreppet *arkivvetenskap* använts parallellt och många gånger synonymt. Diskussionen har handlat en del om vad för innehåll man skall ladda de olika begreppen med. Det fanns exempelvis uppfattningar om att den vetenskapliga grund som arkivarieutbildningen skulle förmedla bäst kunde nås genom historieämnet, och att arkivkunskap därför borde vara knutet till detta.⁵⁶ Därmed kan vi se hur ämnet återkommande knyts till en av de tre pelare som ämnet sägs vila på: arkivhistoria.⁵⁷ Ju mer teoretiskt och juridiskt knutet (de två andra pelarna) ämnet blivit, ju tydligare har övergången från begreppet Arkivkunskap till Arkivvetenskap blivit. Samma gäller när det vi benämner som den fjärde pelaren; dokumenthantering och records management, tillkommit.

⁵² Högskoleverket (2004), s. 25.

⁵³ Högskoleverket (2008), s. 18.

⁵⁴ Henrik Vitalis (2002), s. 14.

⁵⁵ Samuel Edquist, *Enskilda arkiv* (2018), s. 16.

⁵⁶ Henrik Vitalis (2002), s. 16.

⁵⁷ Högskoleverket (2004), s. 25.

Men hur ser då dagens arkivutbildning ut vid våra lärosäten? För att få så uppdaterad information som möjligt om ämnena och deras utveckling skickade vi ut en enkät till de olika lärosätena i mars 2026. I resterande del av kapitlet kommer information från dessa enkätsvar att varvas med tidigare utvärderingar samt äldre litteratur där försök gjorts att definiera ämnet. Idag benämner fem av sex högskolor och universitet som erbjuder utbildning i arkivvetenskap ämnet som Arkivvetenskap, endast ett lärosäte använder fortfarande benämningen Arkivkunskap. Det är även det lärosäte som än idag har tätast samarbete med aktiva arkivinstitutioner i sin utbildning. De övriga fem har en mer teoretiskt och vetenskapligt baserad utbildning. Detta kan ses som ett led i utvecklingen, eftersom det inte är önskvärt att utbildningarna vid universitet och högskolor i allt för stor utsträckning använder sig av externa, och därmed inhyrda, lärare. Samtidigt skulle man kunna hävda att den verkliga övergången från arkivkunskap till arkivvetenskap gjordes 1995 då Forskningsrådsnämnden gav ut rapporten *Sju röster om arkivvetenskapen i Sverige under 1990-talet*. I samband med detta förberedde man även inrättandet av de första professurerna inom ämnet vid Stockholms universitet och Mithögskolan (numera universitet) i Härnösand.⁵⁸ Den första professuren inrättades 1996 vid Stockholms universitet då Anna Christina Ulfsparré tillträdde posten. En professur i ämnet inrättades även vid Mittuniversitetet 2008⁵⁹ när Karen Anderson tillträdde positionen. Hon kom att vara kvar till sin pension 2016 och sedan 2020 är Erik Borglund professor vid Mittuniversitetet. Han är i nuläget den enda professorn i ämnet i Sverige. Därutöver har Humanistiska fakulteten vid Lunds universitet 2022 utsett arkivarien och författaren Fredrik Tersmeden till hedersdoktor.⁶⁰ År 2025 utsågs även Karl-Magnus Johansson, förste arkivarie vid Riksarkivet i Göteborg till hedersdoktor vid Humanistiska fakulteten vid Göteborgs universitet.⁶¹ Detta ser vi som en hedersbetygelse inte bara till dem utan

⁵⁸ Henrik Vitalis (2002), s. 18–19.

⁵⁹ Staffan Smedberg (2012).

⁶⁰ <https://www.lu.se/artikel/kunskapsformedlande-arkivarie-och-forfattare-blir-hedersdoktor-vid-humanistiska-fakulteten> (9/4 2026).

⁶¹ <https://www.gu.se/nyheter/hedersdoktor-som-sprider-arkivgladje> (1/5 2026).

även till ämnet. Det visar också att den praktiska arkivkompetensen samt arkivariers kunskap och erfarenhet värderas högt.

År 1999 beskrev departementssekreterare och huvudredaktör för Arkiv, Samhälle och Forskning, Mats Burell arkivvetenskapen som "en vetenskaplig disciplin som i Sverige är i process att definiera sig i förhållande till andra vetenskapsområden. Processen är inte enkel. Inte minst den hastiga tekniska utvecklingen och marschen in i 'informationssamhället' gör att den allmänna tendensen internationellt snarare är gränsöverskridande och tvärvetenskaplighet än definierandet av gränser mellan olika discipliner".⁶²

Vid svenska lärosäten kan vi också se hur ämnet, som ursprungligen ofta var en del av historieämnet, successivt bytte tillhörighet och började samarbeta med andra ämnesområden. Exempelvis övergick man vid Mitthögskolan från Humanvetenskapliga fakulteten till Fakulteten för naturvetenskap och teknologi 1997. I samband med detta bytte man även namn på ämnet till Arkiv- och informationsvetenskap. Ett annat exempel är Lunds och Uppsala universitet där arkivvetenskap ingår i A(rkiv)B(ibliotet)M(useum)-utbildningen men tillhör den Humanistiska och teologiska respektive Historisk-filosofiska fakulteten. Vid Södertörns högskola befinner sig ämnet mellan historia och biblioteks- och informationsvetenskap. Medan ämnet vid Göteborgs och Karlstads universitet ännu är tätt knutet till historieämnet. Karlstads universitet är dessutom det enda lärosäte som ännu använder beteckningen Arkivkunskap för sina kurser.

Arkivvetenskapens tvärvetenskaplighet som bl.a. innebär att det kan tillhöra helt olika fakulteter, från naturvetenskap till humaniora, påtalades redan vid högskoleverkets utvärdering av ämnet 2004. Då lyftes att de olika lärosätena profilerade sig på olika sätt gentemot varandra och studenterna, något som också behandlas av Eva-Marie Letzler i denna antologi. Den institutionella förankringen, dvs. vid vilken fakultet eller vid vilket ämne som arkivvetenskap gavs, samt den vetenskapliga synen hos ledande personer inom ämnet på lärosätet hade stor inverkan. Trots detta konstaterade man i samband med Högskoleverkets utvärdering 2004:27 R att ämnet, oavsett inriktning, hade en tydlig gemensam kärna.⁶³

⁶² Mats Burell, "Historievetenskap och arkivvetenskap", ASF 1999:2 (1999).

⁶³ Högskoleverket (2004), s. 29.

När denna antologi skrivs ges arkivutbildning vid sex stycken svenska lärosäten; Mittuniversitetet, Uppsala universitet, Södertörns högskola, Karlstads universitet, Göteborgs universitet och Lunds universitet. Tidigare har utbildningen även givits vid Stockholms universitet och Bibliotekshögskolan i Borås. Från den första halvterminkursen i Arkivkunskap 1973 har utbildningarna i ämnet kommit att utvidgas. I nuläget ger inget av lärosätena kortare utbildning än två terminer. Utbildningen ges däremot i varierande form från fristående kurser på grundnivå till masterutbildning och doktorandutbildning på avancerad nivå. Flera av lärosätena har givit arkivutbildning sedan 1970-talet (Göteborgs universitet i samarbete med landsarkivet och där upplägget ursprungligen var en kopia av kursen vid Stockholms universitet), 1980-talet (Mithögskolan (numera universitet) läsåret 1988/89), 1990-talet (Lunds universitet 1992 liksom Karlstads högskola (numera universitet) samma år), medan några tillkommit på 2000-talet (Uppsala universitet 2000, Södertörns högskola 2010).

Utbildningarna är organiserade på olika sätt vid de sex lärosätena vad gäller nivå, omfattning och profil. Karlstads universitet erbjuder utbildningen på A- och B-nivå och sedan vårterminen 2026 även en kortare obligatorisk kurs på masterutbildningen i historia. Även Göteborgs universitet och Södertörns högskola utbildar främst på grundutbildningsnivån, även om flertalet studenter redan har en universitetsexamen i botten. Södertörns högskola erbjuder en kandidatexamen i arkivvetenskap med inriktningarna kulturarv respektive informationsförvaltning.

Uppsala universitet och Lunds universitet erbjuder utbildning inom ramen för masterprogram i ABM (arkiv, bibliotek och museer). Här finns dessutom även en viss möjlighet att göra en doktorsutbildning med inriktning på arkiv, inom ramen för biblioteks- och informationsvetenskap. Mest heltäckande utbildning har Mittuniversitet som erbjuder arkivutbildning på grund- och avancerad nivå (Magister och Master) i Arkiv- och informationsvetenskap och på forskarnivå inom Information systems.

Hur stor verksamhet de olika universiteten har inom ämnet återspeglas även i antalet anställda, där Mittuniversitet har 4,25 heltidstjänster varav en professor och där Karlstads universitet har minst verksamhet med en lärare som undervisar på deltid. Övriga lärosäten har cirka 1–2

heltidsanställda som undervisar i ämnet, även om det i praktiken ofta är fler som undervisar men som då delar sin tjänst med exempelvis historieämnet. Totalt per kalenderår går cirka 240 studenter någon av de svenska arkivutbildningarna, störst antal helårsstudenter har Mittuniversitetet följt av Södertörns högskola. Vi kan dessutom konstatera att utbildningarna har högt söktryck vilket visar att ämnet är väl etablerat som utbildningsämne.

Arkivvetenskap som forskningsämne

Som noterats ovan är arkivvetenskap i dagsläget inte ett eget forskarutbildningsämne utan disputation sker inom ämnen såsom biblioteks- och informationsvetenskap, data- och systemvetenskap, informationsstudier, med flera. Detta bidrar till ämnets tvärvetenskapliga karaktär och påverkar vilka forskningsfrågor som undersöks. Nedan presenteras ett antal avhandlingar med arkivvetenskapligt fokus. Avhandlingarna presenteras i kronologisk ordning med start 2008 då nuvarande professorn i arkivvetenskap Erik Borglund lade fram sin avhandling. Avhandlingarna uppvisar en variation av perspektiv på kunskapsutvecklingen inom fältet. De delar flera övergripande teman, men skiljer sig åt i fokus, nivå och metod. Avhandlingarna kretsar i stor utsträckning kring hur arkiv, dokumenthantering och informationsförvaltning förändras i takt med den digitala och samhälleliga omvandlingen. Centrala teman för avhandlingarna är bevarande och kontext; records management och arkivbildning; digital transformation och e-förvaltning; demokrati, etik och makt, samt användarperspektiv och informationsbeteende. Skillnader som kan skönjas gäller fokus på etik och juridik men också balansen mellan offentlig förvaltning respektive kulturarv, samt tekniskt/systemorienterat respektive socialt/användarorienterat fokus.

Erik Borglunds doktorsavhandling, *Design for Recordkeeping: Areas of improvement*⁶⁴ berörde design av informationssystem i vilka arkivinformation skapas och hanteras över tid. Borglund utvecklade en kva-

⁶⁴ Erik Borglund (2008).

litetsmodell som utgick från ett proaktivt och holistiskt arbetssätt där arkivinformationen senast vid dess tillblivelse skulle uppfylla vissa förutbestämda bevarandekrav.

Anneli Sundqvists doktorsavhandling *Search Processes, User Behaviour and Archival Representational Systems*⁶⁵ fokuserade på informationsbeteende hos användare av handlingar/arkivinformation i samtida organisationer. Sundqvist utvecklade en konceptuell modell där sökprocessen förstås som en del i ett större aktivitetssystem. Sundqvists resultat visade bland annat att användare ofta föredrog informella sökvägar, främst personlig kommunikation.

Maria Kallbergs doktorsavhandling *'The Emperor's New Clothes': Recordkeeping in a New Context*⁶⁶ undersökte vilka konsekvenser den pågående "omdaningen av den offentliga förvaltningskostymen", en konsekvens av den politiska viljan att utnyttja nya tekniska möjligheter, hade för arkivbildningen. Hennes resultat visade att bristande medvetenhet om lagstiftning gällande dokumenthantering potentiellt kunde leda till en uppdelning mellan dokumenthantering och arkivhantering.

Proscovia Svärd skrev sin licentiatavhandling⁶⁷ vid Mittuniversitetet och doktorerade senare i Amsterdam.⁶⁸ Hennes licentiatavhandling, *The Interface Between Enterprise Content Management and Records Management in Changing Organizations*, problematiserade den offentliga sektorns informationshantering i ljuset av den då pågående e-förvaltningsutvecklingen.

Ann-Sofie Klarelds doktorsavhandling *Closer Together or Further Apart? Public Administration and Archives in the Digital Age*⁶⁹ undersökte arkivbildning inom den offentliga sektorn, med särskilt fokus på förhållandet mellan förvaltningen och dess arkiv i en tid av digital trans-

⁶⁵ Anneli Sundqvist, *Search Processes, User Behaviour and Archival Representational Systems* (Sundsvall: Department of information technology and media, Mid Sweden University 2009).

⁶⁶ Maria Kallberg (2013).

⁶⁷ Proscovia Svärd, *The Interface Between Enterprise Content Management and Records Management in Changing Organizations* (Sundsvall: Faculty of Science, Technology and Media, Mid Sweden University 2011).

⁶⁸ Proscovia Svärd (2014).

⁶⁹ Ann-Sofie Klareld, *Closer Together or Further Apart? Public Administration and Archives in the Digital Age* (Sundsvall: Faculty of Science, Technology and Media, Mid Sweden University 2017).

formation. Resultatet indikerade bland annat att det fanns ett behov av att omtolka arkivens och dokumenthanterings roll och natur i och med att ny teknik erbjöd nya möjligheter att skapa, använda och bevara arkiv.

Olle Skölds doktorsavhandling *Documenting Videogame Communities: A Study of Community Production of Information in Social-Media Environments and Its Implications for Videogame Preservation*⁷⁰ utforskade hur videospel kan bevaras med hjälp av den dokumentation som skapas av videospelsgemenskaper på plattformar som wikis och sociala medier. Avhandlingen intresserar sig särskilt för de kunskaps- och minnespraktiker som driver videospelsgemenskapernas dokumenterande arbete. Avhandlingen vann det stora informationsvetenskapliga avhandlingspriset ProQuest Doctoral Dissertation Award från ASIS&T under 2018.

Elisabet Kletts licentiatavhandling *Creating Value in Archives: Overcoming Obstacles to Digital Records Appraisal*⁷¹ fokuserade på bevarandevärdering och utvecklingen av arbetsmetoderna för detta i ljuset av samhällets digitalisering där stora datamängder ställer nya krav för att handlingar ska vara fullständiga, autentiska, möjliga att förstå i sitt sammanhang och tillgängliga för användning.

Erica Hellmers licentiatavhandling *Att bevara för att använda? Om användares och användningens betydelse i arkivet*⁷² utforskade hur deltagande och samskapande perspektiv kan kontextualiseras i arkivpraktiken. Resultatet indikerade att e-tjänstutveckling är baserat på slutanvändarens/kundens behov och att arkivprofessionen riskerar att försvinna bakom politiska drivkrafter.

Ina-Maria Janssons doktorsavhandling *Förflutenhet för alla? Digitalt deltagande som metod för demokratisk kulturarvsproduktion*⁷³ undersökte utmaningar och möjligheter när museer och arkiv inkluderar allmänhetens bidrag i digitala samlingar. Avhandlingen belyser hur digitala platt-

⁷⁰ Olle Sköld, *Documenting Videogame Communities: A Study of Community Production of Information in Social-Media Environments and Its Implications for Videogame Preservation* (Uppsala: Department of ALM 2018).

⁷¹ Elisabeth Klett, *Creating Value in Archives: Overcoming Obstacles to Digital Records Appraisal* (Sundsvall: Faculty of Science, Technology and Media, Mid Sweden University 2019).

⁷² Erica Hellmer, *Att bevara för att använda? Om användares och användningens betydelse i arkivet* (2023).

⁷³ Ina-Maria Jansson, *Förflutenhet för alla? Digitalt deltagande som metod för demokratisk kulturarvsproduktion* (Uppsala: Institutionen för ABM 2023).

former kan förändra rollfördelningen mellan kulturarvsinstitutioner och besökare.

Ida Grönroos doktorsavhandling *”I Can’t Play God, You Know”: Ethical Dilemmas That Archivists Face in the Assessment of Records from Social and Psychiatric Care*⁷⁴ fokuserar på hur arkiverksamheter inom offentlig sektor hanterar den komplexa spänningen mellan individens rätt till insyn och statens ansvar att skydda personlig integritet. Grönroos visar att dessa perspektiv ofta leder till olika beslut, och att arkivarier tvingas göra svåra bedömningar av potentiella men för de individer som förekommer i akterna. Detta gäller även när informationen rör avlidna personer, vilket ytterligare försvårar beslutsfattandet.

Shirley Chans doktorsavhandling *Preserving Marvels of Fandom: Constructing the Context of Marvel Cinematic Universe Fandom on Reddit and Tumblr*⁷⁵ undersöker vilka delar av fans engagemang på sociala medieplattformar som bör samlas in och bevaras för att framtida användare ska kunna förstå sammanhanget som informationen skapades i. Hennes resultat visar att proveniens bör förstås som föränderlig, där fansens engagemang behöver följas över tid, och att bevarandevärdering bör ses som situerad och förankrad i hur aktiviteter på plattformarna blir meningsfull för användare. Hon utvecklar två begrepp, skära och knyta kontext, vilka presenteras i hennes bidrag i denna antologi.

Vad forskas det om? Några samtida forskningsprojekt

Utöver att det skrivs doktors- och licentiatavhandlingar med arkivvetenskaplig inriktning så bedrivs det forskningsprojekt av relevans för arkivvetenskapen. Nedan presenteras några:

Artificial Intelligence as the Risk and Opportunity for the Authenticity of Archives (2023–2029) är ett forskningsprojekt som undersöker hur artificiell intelligens kan framtidssäkra våra kulturarv, genom att han-

⁷⁴ Ida Grönroos, *”I Can’t Play God, You Know”: Ethical Dilemmas That Archivists Face in the Assessment of Records from Social and Psychiatric Care* (Uppsala: Department of ALM, Uppsala University 2025).

⁷⁵ Shirley Chan, *Preserving Marvels of Fandom: Constructing the Context of Marvel Cinematic Universe Fandom on Reddit and Tumblr* (Lund: Department of Arts and Cultural Sciences, Faculty of Humanities and Theology, Lund university 2025).

tera arkivmaterial och ge bättre sökningsmöjligheter i, och tillgång till, arkiven. Syftet är att jämföra de krav som ställs på arkiv av olika slag med de möjligheter som artificiell intelligens, AI, erbjuder. I arbetet används öppna data från Riksarkivet och Riksantikvarieämbetet. Projektet finansieras av Wallenbergstiftelsernas forskningsprogram WASP-HS.⁷⁶

I projektet *Kommunikationsteknik för samhällsviktig verksamhet* (2025-09-01–2027-12-31) bedrivs forskning i nära samverkan med Myndigheten för civilt försvar och deltagande organisationer på lokal, regional och nationell nivå. Projektet följer införandet av Rakel G2, nästa generation av Sveriges nationella kommunikationssystem för samhällsviktig verksamhet, och undersöker hur ny teknik påverkar arbetssätt, samverkan och informationsdelning inom krisberedskap och säkerhet.⁷⁷

Historikerna och arkiven: Historievetenskap och arkivteori i Sverige 1880–2020 (2021-01-01–2024-01-31) var ett forskningsprojekt finansierat av Vetenskapsrådet som problematiserade relationen mellan historisk forskning och arkivvetenskap under ett drygt sekel. Utgångspunkten var att det under lång tid rådde en sorts symbios mellan historikerna och arkivväsendet, men att det under senare decennier har börjat uppstå ett avstånd mellan de båda sfärerna, som i sig själva också präglas av större spännvidd mellan olika inriktningar än tidigare.⁷⁸

Forskningsprojektet *CAPTuring Paradata for documentIng data creation and Use for the REsearch of the future* (CAPTURE) (2019-05-01–2024-12-31) finansierades av Europeiska Forskningsrådet. Projektet undersökte vilken information om skapandet och användningen av forskningsdata (det vill säga paradata) som behövs och hur man kan samla in tillräckligt med information för att göra datan återanvändbar i framtiden. Projektets

⁷⁶ Linnéuniversitetet, *Project: Artificial Intelligence as a Risk and Opportunity for the Authenticity of Archives* (2026), [project-artificial-intelligence-as-a-risk-and-opportunity-for-the-authenticity-of-archives](https://www.lnu.se/forb/forb/projekt/pagaende-forskning/projekt/kommunikationsteknik-for-samhalls-viktig-verksamhet/) (15/4 2026).

⁷⁷ Mittuniversitetet, *Kommunikationsteknik för samhällsviktig verksamhet* (2026), <https://www.miun.se/Forskning/forskningsprojekt/pagaende-forskning/projekt/kommunikationsteknik-for-samhalls-viktig-verksamhet/> (15/4 2026).

⁷⁸ Mittuniversitetet, *Historikerna och arkiven: Historievetenskap och arkivteori i Sverige 1880–2020* (u.å.), <https://www.miun.se/Forskning/forskningsprojekt/avslutade-forskningsprojekt/historikerna-och-arkiven-historievetenskap-och-arkivteori-i-sverige-18802020/> (15/4 2026).

empiriska fokus var arkeologiska och kulturarvsdata, vilka utmärker sig genom sin heterogenitet och snabba ackumulering.⁷⁹

Forskningsprogrammet *DIGARV* baserades på ett regeringsuppdrag att digitalisera och tillgängliggöra kulturarvssamlingar.⁸⁰ I forskningspropositionen 2016 påtalades behovet att stödja och främja så kallad ”datadrivna forskning, särskilt inom humaniora och samhällsvetenskap.”⁸¹ Som resultat utlystes i två omgångar, 2018 och 2020, forskningsmedel via ett speciellt anslag till Vetenskapsrådet i samarbete med Riksbankens Jubileumsfond och Kungliga Vitterhetsakademien. Programmet omfattade 14 forskningsprojekt varav flera befann sig i skärningspunkten mellan universitet och kulturarvsinstitutioner. I antologin *Digitalisering av kulturarvssamlingar: om forskningsprogrammet Digarv* framhåller redaktörerna ”vikten av att svenska arkiv, bibliotek och museer fortsatt anställer disputerade medarbetare”⁸² för att stärka den vetenskapliga förankringen i verksamheterna.

Projektet *Arbetarrörelsens minne: Digitalisering av års- och ekonomirapporter från fackföreningar för arbetare 1880–2020* (2020-04-01–2024-12-31), finansierat av Riksbankens Jubileumsfond, syftade till att i stor skala tillgängliggöra material från fackliga organisationer i LO-sfären från 1880-talet fram till idag. Forskare från Uppsala universitet medverkade i projektet bland annat genom att genomföra undersökningar om arkivvanvändares behov av sök- och analysverktyg.⁸³

InterPARES, International Research on Permanent Authentic Records in Electronic Systems, är en serie stora forskningsprojekt som leds av professor Luciana Duranti vid Columbia University. Flera svenska forskare har varit med som samarbetspartner under åren. Projektets senaste

⁷⁹ Uppsala universitet, *CAPTuring Paradata for documenTing data creation and Use for the REsearch of the future (CAPTURE)* (2025), <https://www.uu.se/en/departement/alm/research/research-projects/ongoing-projects/capture> (15/4 2026).

⁸⁰ DIGARV, *Om DIGARV* (u.å.), <https://www.digarv.se/om-digarv/> (15/4 2026).

⁸¹ Prop. 2016/17:50, 95.

⁸² Anna Näslund & Pelle Snickars (red.), *Digitalisering av kulturarvssamlingar: Om forskningsprogrammet Digarv* (Göteborg: Makadam 2025), s. 13.

⁸³ Arbetarrörelsens Arkiv och Bibliotek, *Labour's Memory – Arbetarrörelsens minne* (u.å.), <https://arbark.se/sv/forskning/projekt/labours-memory-arbetarrörelsens-minne/> (15/4 2026).

fas heter *InterPARES Trust AI* (2021–2026)⁸⁴ och är i likhet med tidigare faser ett multinationellt och tvärvetenskapligt projekt som syftar till att utforma, utveckla och använda artificiell intelligens (AI) för att stödja den fortsatta tillgängligheten och tillförlitligheten hos offentliga handlingar.⁸⁵

Dessa projekt och deras olika inriktning pekar på att arkivvetenskaplig forskning i hög grad bedrivs i tvärvetenskapliga sammanhang, många gånger i samverkan mellan akademi och samhällsaktörer. Flera av projekten har dessutom genomförts utanför renodlade (arkiv)vetenskapliga miljöer vilket tyder på att ämnet i Sverige ännu inte är fullt etablerat som ett självständigt forskningsfält.

Vad är arkivvetenskap?

Som noterats ovan är ämnet både svårdefinierat och i ständig förändring. Det rör sig mellan en lång historisk tradition, med rötter i statens framväxt och tidig arkivförvaltning, och dagens snabba teknikutveckling inom digitalisering, informationshantering och AI. Denna spännvidd gör det svårt för studenter, aktiva inom arkivarieprofessionen, men även de som utbildar inom arkivvetenskap, att överblicka vad arkivvetenskap faktiskt är, vad det har varit och vad det håller på att bli. Mot denna bakgrund fyller denna antologi en viktig funktion: att samla olika perspektiv, synliggöra ämnets bredd och ge en gemensam referensram. Genom att ringa in centrala frågor, historiska rötter och samtida utmaningar bidrar antologin förhoppningsvis till att tydliggöra vad arkivvetenskap är – och varför det är ett relevant och nödvändigt kunskapsområde idag. För att synliggöra denna spännvidd har antologin delats in i tre olika teman: Arkivvetenskapens framväxt, Arkivvetenskaplig utbildning samt Samtida perspektiv inom arkivvetenskap.

⁸⁴ InterPARES Trust AI (2024), <https://interparestrustai.org>.

⁸⁵ Uppsala universitet, InterPARES Trust AI (2024), <https://www.uu.se/institution/abm/forskning/forskningsprojekt/pagaende-projekt/interpares> (15/4 2026).

TEMA 1: ARKIVVETENSKAPENS FRAMVÄXT

Kapitlen under detta tema belyser arkivvetenskapens framväxt genom hur traditionella principer som proveniens utmanas och omformas av samlande praktiker, museikontexter och digitala miljöer. Samtidigt visar de hur nya teoretiska perspektiv breddar förståelsen av arkiv som aktiva, kontextberoende och samhälleligt präglade processer.

Nya arkivteorier inom och utanför arkivvetenskapen · Samuel Edquists kapitel introducerar nya arkivteorier inom och utanför arkivvetenskapen i kontrast till den traditionella teorins fokus på proveniens, evidens och arkiv som passiva avlagringar av administrativa processer. Det visar hur denna syn under de senaste decennierna har utmanats genom digitalisering och kritiska perspektiv som betonar arkivens koppling till makt, materialitet och minneskultur, samt frågor om urval, representation och aktivt deltagande. Genom exempel från den så kallade arkivaliska vändningen – med influenser från bland annat dekonstruktivism och minnesteori – belyses också hur arkivbegreppet vidgats till att inkludera fler uttrycksformer än skriftliga. Kapitlet lyfter beröringspunkter mellan olika teoretiska traditioner och argumenterar för behovet av ökad tvärvetenskaplig dialog i ett alltmer mångfacetterat fält.

Samlande som arkivprincip – om proveniens, representation och arkivens tillkomst · Emma Pihl Skoogs kapitel undersöker samlandets roll i historiska arkivs tillblivelse och problematiserar relationen till proveniensprincipen. Det visar hur idealet om arkiv som organiskt framvuxna helheter utmanats av både historiska och samtida insamlingspraktiker. Genom exempel som den Westinska samlingen belyses hur samlande både möjliggjort bevarande och fragmenterat arkivens ursprungliga ordning. Studien visar att 1800-talets samlare aktivt omformade arkiv genom urval, omorganisering och cirkulation av handlingar, vilket påverkat proveniens, autenticitet och tolkning. Kapitlet framhåller att arkiv

bör förstås som resultat av historiskt situerade och värderingspräglade praktiker snarare än neutrala avlagringar.

Museiarkivet – när arkiv blir samlingar · Kristofer Cavallin-Aijmers kapitel undersöker hur museiarkiv formats i skärningspunkten mellan proveniensprincip och samlingslogik, där arkivbildningen präglas av samlingens kontinuitet snarare än organisatoriska avgränsningar. Detta skapar en föremålscentrerad och hybrid arkivstruktur där proveniens- och pertinenslogik samexisterar och där institutionen framstår som mer sammanhängande än dess faktiska historiska och administrativa förändringar motiverar. Genom retrospektiv klassificering och förteckning reproducerar arkivarien denna kontinuitet, vilket gör att museiarkivet inte bara bevarar information utan också producerar institutionell identitet som ett slags extended self, i linje med Terry Cooks distinktion mellan evidence och identity. Digitaliseringen förstärker denna ordning genom att kodifiera etablerade klassifikationer i tekniska system, men riskerar samtidigt att osynliggöra organisatoriska brytpunkter och historiska konflikter, vilket visar hur arkivteoretiska principer omformas i museiarkivets samlingskontext.

Att skära och knyta kontext: Ett sociomateriellt perspektiv på proveniens · Shirley Chans kapitel behandlar hur traditionella arkivprinciper som proveniens utmanas i plattformsbaserade och socialt dynamiska digitala miljöer. Med ett sociomateriellt perspektiv och empiriska exempel från fangemenskaper kring Marvel Cinematic Universe på Reddit och Tumblr analyseras hur kontext skapas genom samspelet mellan användare, plattformar, algoritmer och andra aktörer. Begreppen *skära* och *knyta* kontext introduceras för att beskriva dels de analytiska avgränsningar som görs vid bevarande, dels de relationer som möjliggör aktiviteter. Artikeln utvecklar därmed förståelsen av proveniens och synliggör arkivariens aktiva roll i att konstruera kontext i digitala miljöer.

Här behandlas de lärosäten som har bedrivit och bedriver arkivutbildning i Sverige. Kapitlen belyser hur ämnet både definieras, marknadsförs och institutionaliseras i akademien. De visar hur utbildningarnas innehåll och de akademiska lärarnas yrkesroll formas i spänningsfältet mellan arbetsmarknad, tvärvetenskap och en växande akademisk professionalisering.

Konsten att saluföra ett ämne: Arkivvetenskapliga utbildningar på svenska lärosätens webbplatser · Eva-Marie Letzler undersöker i det femte kapitlet hur arkivvetenskapliga utbildningar vid svenska lärosäten marknadsförs på sina webbplatser. Studien bygger på en kvalitativ analys av webbsidor från sex lärosäten (2025) och visar att utbildningarna representeras på olika sätt, exempelvis som yrkesförberedande, tvärvetenskapliga, digitalt inriktade eller kulturarvsorienterade. Samtidigt framträder en gemensam kärna kring ordnande, bevarande och återanvändning av information. Marknadsföringen betonar särskilt arbetsmarknadsanknytning och bidrar till att forma föreställningar om ämnets innehåll, samhällsroll och professionella tillämpningar.

Arkivvetarens akademisering? En studie av professionaliseringen av den svenska arkivvetenskapens lärare · Maria Cavallin-Aijmers kapitel undersöker akademiseringen av arkivvetenskap i Sverige genom analys av tjänstetillsättningar från 1990-talet till idag. Den visar hur ämnet utvecklats från ett professionsnära och historiskt orienterat fält till ett mer mångfacetterat akademiskt område med två huvudinriktningar: en humanistisk och en informationsvetenskaplig. Kraven på vetenskaplig och pedagogisk kompetens har successivt skärpts, och efterfrågan på forskarutbildning i arkivvetenskap har ökat, vilket tyder på en växande disciplinär konsolidering. Samtidigt begränsas rekryteringen av små forskningsmiljöer. Spänningen mellan ämnets behov av avgränsning och dess tvärvetenskapliga bredd kvarstår.

Detta tema ger flera smakprov på forskning med arkivvetenskapliga perspektiv som bedrivs vid våra universitet. Kapitlen lyfter och behandlar samtida perspektiv om hur arkiv formas i relation till deltagande, digitalisering, etik, teknik och samhällseliga förändringar. De visar hur arkiv både möjliggör, men samtidigt problematiserar, frågor om makt, tillit, representation och kunskapsproduktion i en föränderlig samtid.

Deltagande arkiv: Vem deltar och i vad? · Isto Huvilas kapitel behandlar framväxten av *deltagande* som ett centralt begrepp inom arkivvetenskap sedan mitten av 2000-talet, dels som kritik mot ideal om neutralitet, dels som del av bredare samhällseliga och digitala diskurser. Begreppet används varierat och tolkas olika av arkivarier och andra aktörer. Kapitlet ger en översikt av forskningen om *deltagande arkiv* och diskuterar vad deltagande innebär, vilka som deltar och varför. Det reflekterar även över hur begreppet används internationellt, dess relevans i en svensk kontext samt behovet av att ompröva eller bredda dess innebörd.

Deltagande och medskapande i arkiv · Charlotte Hagströms kapitel behandlar frivilligt arbete, deltagande och medskapande i arkiv och hur dessa praktiker omformar både arkivens verksamhet och arkivariens roll. Med exempel från Folklivsarkivet i Lund och Järnvägmuseets arkiv belyses hur frivilliga bidrar till uppgifter som transkribering, digitisering och metadataarbete, vilket kan effektivisera verksamheten och tillföra kunskaper, erfarenheter och perspektiv som annars saknas. Deltagandet möjliggör också nya sätt att förstå och använda arkivmaterial. Samtidigt aktualiserar medskapande frågor om urval, representation, makt och ansvar, och ställer krav på att hantera olika förväntningar mellan arkivpersonal och deltagare. Kapitlet visar därmed att deltagande både är en resurs för arkiven och en meningsskapande praktik för individer.

Digitala samlingar – demokratiskt utvecklande eller etiskt problemgenerande? · Peter Bauers kapitel behandlar de etiska implikationerna av digitalisering av arkivmaterial, som ofta framställs som ett sätt att stärka

demokratin genom ökad tillgänglighet. Samtidigt visar forskning att digital publicering snarare kan förstärka ojämlikheter och hota personlig integritet. Tre centrala problemområden lyfts: digitaliseringens strukturella villkor, hantering av stötande material samt integritetsfrågor. Kapitlet belyser även hur ekonomiska faktorer påverkar urval och representation av det förflutna, samt hur digitalisering kan påverka den digitala kopian integritet. Bauers begrepp *integritetsparadoxen* beskriver spänningen mellan stärkt skydd för levande individers privatliv (t.ex. genom GDPR) och ökad tillgänglighet av känsligt material om avlidna. Slutsatsen är att digitalisering är en komplex process utan universella lösningar, där kontextualisering, transparens och dialog är centrala strategier.

Granskningsbar kunskap: Arkivering som tillitsskapande praktik · Charlotte Borgeruds kapitel utgår från replikeringskrisen, minskad tillit till vetenskap och digitala forskningsmiljöers förändrade villkor. Det analyserar tillit och autenticitet med fokus på arkiveringens roll och problematiserar idén att ökad transparens automatiskt skapar tillit, särskilt där öppenhet måste balanseras mot integritet. Med stöd i tre teoretiska perspektiv utvecklas modellen *relationell vetenskaplig tillit*, där arkivering bidrar genom spårbarhet, förståelse och ifrågasättande. Arkivering framställs därmed som en central infrastruktur för granskning, ansvarsutkrävande och kunskapsproduktion, och inte enbart som en administrativ funktion.

När arkivet formar historien: SIAR och företagsarkivens särskilda karaktär · Mathias Krusells kapitel analyserar företagsarkivens särskilda karaktär genom en fallstudie av managementkonsultfirman SIAR (1966–1997) och visar hur arkiv formas i samspelet mellan interna kunskapspraktiker och externa affärsmässiga villkor. SIAR:s arkiv präglas av bolagets tidiga, akademiskt orienterade fas, där interna promemorior bevarats medan kundrapporter i stor utsträckning gått förlorade. Arkivets struktur speglar därmed både hur kunskap producerades och förvaltades, och hur vissa aktörer och perspektiv gavs företräde. Med stöd i arkivteoretiska perspektiv argumenterar kapitlet för att arkivens

selektivitet får direkta konsekvenser för vilka historiska berättelser som kan skrivas. Studien synliggör också en förskjutning från kunskapsförvaltning till informationshantering i takt med företagets utveckling och understryker att företagsarkiv inte är neutrala källor, utan aktivt bidrar till att forma historieskrivningen.

”Blankettraseri” – reaktioner på 1900-talets förpappning · Rikard Friberg von Sydows kapitel behandlar blankettens framväxt under 1800- och 1900-talen som ett standardiserat verktyg för informationsöverföring mellan individ och organisation, och som en föregångare till dagens digitala system. Genom fasta frågor möjliggjorde blanketten en mer effektiv handläggning och ett systematiskt urval av relevant information, i kontrast till mer personliga och varierande brev. Samtidigt belyser kapitlet den folkliga reaktionen på blanketten, ofta präglad av irritation och motstånd, såsom den kom till uttryck i svensk press. Denna reaktion är särskilt intressant eftersom blankettsvaren, trots kritiken, kom att utgöra en central del av myndigheters arkivbildning. Kapitlet synliggör därmed spänningen mellan administrativa effektiviseringssträvanden och medborgarnas upplevelser av standardiserad kommunikation.

AI i arkiv i tider av kris och konflikt · Olle Sköld, Isto Huvila, Ida Grönroos och Mo von Bychelberg undersöker konsekvenserna av AI-användning i arkiv ur ett kris- och konfliktperspektiv. Kapitlet bygger på tre explorativa fallanalyser: dokumentation av AI-teknik och -användning i arkiv, AI-tillämpningar i offentlig sektor såsom taligenkänning i journalföring, samt AI som metod i bevarandet av byggda kulturarv. Resultaten visar att AI kan vara ett kraftfullt stöd i att förebygga och hantera kriser, men också kan ge upphov till epistemiska, säkerhetsmässiga och organisatoriska risker. Kapitlet betonar behovet av fortsatt forskning om såväl AI:s potential som dess risker, samt vikten av att utveckla teknisk kompetens i linje med arkivprofessionens behov.

Ann-Sofie Klareld & Karolina Wiell